

OMSORGENS NORMATIVE BIDRAG

Rendez-vous med Tove Pettersen

Av Malika Makouf Rasmussen

Foto: Vilde Pettersen

Tove Pettersen er førsteamanuensis i filosofi ved IFIKK, UiO og for tiden postdoktor og faglig leder av Etikkprogrammets forskerskole. Hennes doktorgradsavhandling *Comprehending Care* fra 2004 er antatt av Lexington forlag i USA og vil bli publisert i løpet av 2007. Hun er sammen med Inga Bostad aktuell som redaktør for artikkelsamlingen *Dialog og danning*, med essay av fem kvinnelige bidragsytere om kunnskapsformidling i skolen. Av Barne- og Likestillingsdepartementet er hun engasjert til arbeidet med utredningen av en felles ekteskapslov, og er en mye brukt foredragsholder i tillegg til undervisningen på universitetet.

Hun innleder vår samtale på kafé med en referanse til en av sine filosofiske forbilder: “Simone de Beauvoir gjorde jo dette daglig, og jeg er enig med henne. Å sitte på kafé og snakke filosofi er en av favorittene”.

*D*ialog og danning ble nylig lansert. Fortell om boken.

Temaet for boken er det filosofiske grunnlaget for læring. I boken gir vi ikke svar på hvordan lærere skal undervise – det vet de vanligvis best selv – men vi har en del refleksjoner rundt dette med kunnskap: Hva er kunnskap, hvordan oppstår kunnskap, i hva slags klima og situasjon lærer man godt? Pedagogikk og filosofi har historisk sett

vært nær hverandre. Jeg skriver blant annet om vennskap, en relasjon som er viktig for læring. Med venner har man en type dialog som er forbilledlig i mange sammenhenger fordi man ikke trenger å forestille seg. Man kan blotte sin uvitenhet, man har tillit, og man kan utforske ting sammen. Noe av det særegne i samtaler mellom venner er at man ofte tåler kritikk og råd, som man ikke ville akseptere fra andre. Vennskap er en viktig kilde til læring.

Tove Pettersen har en rekke publikasjoner bak seg med omsorgsetikk som tema. I avhandlingen *Comprehending Care* fra 2004 argumenterer hun for en etisk teori med omsorg som kjerneverdi. Her har hun blant annet studert den amerikanske moralpsykologen Carol Gilligans arbeid. Gilligan hevder at moralsk modenhet består i å kunne skifte mellom perspektivene omsorg og rettferdighet. Gilligan hevder også å ha funnet en distinksjon mellom menn og kvinners moralske refleksjon, der kvinners dreier i retning omsorg, og at omsorgsperspektivet generelt har vært nedprioritert innen etikken. Kritikere av tradisjonelle vestlige etiske teorier har hevdet at disse i stor grad kun har tatt hensyn til mannlige verdier. Pettersen utfordrer de tradisjonelle moralteoriene på dette området, og mener at vi ved å løfte omsorgsperspektivet inn i moralfilosofien i større grad vil kunne håndtere et felt som i stor grad er forsømt.

Du har selv tidligere argumentert for at teorier ikke produseres i et vakuum, og at egne erfaringer preger ens tenkning. På hvilken måte?

Jeg tror ikke filosofi blir produsert uavhengig av bakgrunn og kjønn. I noen sammenhenger betyr kjønn riktignok ikke så mye, i andre sammenhenger betyr det mer. Når det gjelder moralfilosofi har bakgrunn og kjønn betydning, blant annet ved at det innvirker på hvilke problemstillinger man finner interessante og verdt å undersøke. Det innvirker også på hvilke verdier man ønsker å forsvare. Jeg ønsker å fremheve at omsorg er en sentral etisk verdi. Det betyr ikke at de andre teoriene er helt drenert for omsorg, akkurat som omsorgsetikken ikke er helt uten sans for rettferdighet eller almen velferd. I de normative teoriens tradisjon har nytte- og rettferdighetsperspektivet alltid stått sentralt, men disse perspektivene uttømmer ikke feltet. De fanger ikke opp alt som er viktig ved moralteorien eller den moralske sfæren. Derfor trenger vi en teori som fokuserer på omsorg.

Hvordan vil du konstruere en slik ny teori?

Omsorgsetikken er en ny teori i utvikling. Jeg håper at jeg i min avhandling kan ha bidratt til å gi et mer nyansert bilde av hva omsorg er. Når man snakker om omsorg og omsorgsetikken tror mange at man driver med sentimentalisering av etikken. Det er ikke det det dreier seg om. For meg har det vært viktig å se på de etiske aspektene ved mellommenneskelige relasjoner fordi jeg mener det er et forsømt felt.

Er kvinner generelt mer opptatt av det mellommenneskelige aspektet enn menn?

Tradisjonelt har kvinner vært mer opptatt av det enn menn, men som filosof kan jeg ikke ta stilling til om kvinner er mer omsorgsfulle enn menn. Det er et empirisk spørsmål. Jeg tar utgangspunkt i Gilligans påstand om at det finnes en måte å resonnerer på som de tradisjonelle teoriene ikke fanger opp. Typisk er det kvinner som resonnerer på denne måten, som holder disse verdiene. Den tråden jeg tar opp er å spørre om Gilligan har rett i at omsorgsperspektivet ikke blir ivaretatt i de andre teoriene. Langt på vei har hun rett. Et eksempel som kan illustrere hvordan omsorgsperspektivet mangler er debatten om barnefordeling. I en barnefordelingssak stiller man spørsmål om hvor barnet skal bo. For å svare tas det gjerne utgangspunkt i

et rettferdighetsperspektiv eller et formalt likhetsprinsipp. Fra dette perspektivet ville det være riktig å ”dele barnet i to”, en uke hos far, en uke hos mor. Far har rettigheter, mor har rettigheter. Brukes nytteperspektivet, fører dette ofte til at man spør om hva som er den mest hensiktsmessige løsningen i et samfunnsperspektiv. Her er det imidlertid en stemme som ikke kommer frem, og det er barnets. Hvilken etisk teori skal fange opp barnets stemme? Poenget mitt er at i en slik situasjon er det nødvendig å ta utgangspunkt i en omsorgsetikk og se situasjonen også fra dette perspektivet. Barnets stemme kommer ikke tydelig nok frem hvis man kun analyserer situasjonen fra et rettferdighets- eller nytteperspektiv.

Kan omsorgsperspektivet i større grad brukes som et politisk verktøy, slik rettighets- og nytteperspektivet blir?

Etikk er samfunnsnyttig blant annet fordi det gjør oss i stand til å analysere situasjoner med noen teoretiske verktøy. Man kan rydde opp i en debatt ved å kartlegge og løfte frem argumenter og synspunkter, men det er viktig at så mange perspektiver som mulig kommer frem. Vi lever i et samfunn hvor det er vanlig å ”fronte” rettigheter, og hvor det å kunne artikulere seg og stå på kravene blir viktigere. Vi glemmer lett at det ikke er alle som kan gjøre dette. Derfor er omsorgsperspektivet en viktig innfallsvinkel, et redskap som kan anvendes i en vanskelig situasjon. Omsorgsetikken kan brukes i reelle, hverdagslige situasjoner som berører mange mennesker. Vi trenger en etisk teori som kan fokusere på slike situasjoner, og som spør hvordan vi i størst mulig grad kan ivareta alle berørte parter interesser. Jeg mener ikke med dette at bare omsorgsperspektivet skal være tilstede - det er få sammenhenger vi vil fravike tanken om rettferdighet og nytte - men jeg ønsker å understreke viktigheten av at flere perspektiver kommer frem før vi tar en beslutning om hvordan vi skal handle.

Gilligan er i sin omsorgsteori blitt kritisert for å fokusere for mye på nære relasjoner. Er kritikken berettiget?

Det er en håpløs kritikk. Man kan ikke slutte fra det å være opptatt av mellommenneskelige relasjoner til at man ikke er opptatt av hva som foregår i andre verdensdeler. Men det som er et poeng er at de færreste av oss får sjansen til å være med å konstruere et rettferdig samfunn, eller gjøre store ting i forhold til for eksempel fattigdomsproblematikken, mens de fleste av oss møter andre mennesker hver dag. Vi er kontinuerlig i relasjon til andre, og hvordan vi opptrer i forhold til dem er et etisk anliggende. Det

betyr enormt mye hvordan vi møter andre mennesker, hvordan vi snakker til andre, hvordan vi håndterer deres henvendelser til oss. Dette er omsorgsetikken opptatt av, og jeg ser ikke at det går på bekostning av fjernere etiske anliggender.

Hvordan utvikler vi best moralsk modenhet?

Et tegn på moralsk modenhet er for Gilligan å kunne skifte perspektiv mellom omsorg for andre og omsorg for seg selv. Hennes intervjuobjekter viser ofte at de er altfor opptatt av omsorg for andre, og det er jo mange som forbinder omsorgsetikken med det å skulle være grenseløs nestekjærlig eller altruistisk. Men dette fører galt av sted, slik det å være altfor opptatt av egne interesser også blir galt. Gilligan søker balansen mellom det å være omsorgsfull overfor andre og samtidig ha omsorg for seg selv. Det er flere involverte, og du er selv også en berørt part. Å mestre dette perspektivskiftet krever moralsk modning utviklet over tid.

Har jenter tradisjonelt blitt oppdratt mer i retning av omsorg for andre enn hva gutter har?

Kjønnsrollene har endret seg mye de siste tiårene. Nå er det mange jenter som hevder sine egne interesser: De gjør det bra på skolen og har inntatt universitetene. Jeg er optimistisk på kvinners vegne også når det gjelder de neste tiårene, men ikke fullt så optimistisk på menns vegne. En grunn til kvinners fremgang har kanskje å gjøre med at de i større grad klarer å skifte perspektiver. På mange måter sitter jenter og kvinner med en dobbeltkompetanse. De har med seg tradisjonelle kvinnelige verdier som omsorg, nærhet og intimitet, men de har også fått en bevissthet om sine rettigheter gjennom sine feministiske mødre. De hevder sine interesser, de sitter med kompetanse på både omsorg og rettferdighet. Kvinner behersker også i mange tilfeller to måter å snakke på. Det ene er en evne til en nær dialog hvor man ikke konkurrerer med noen, hvor man utforsker og finner ut ting sammen, stiller spørsmål og tør å vise hva man ikke skjønner. Samtidig er de beinharde i andre fora og er veldig dyktige til å legge frem argumenter.

Begge disse kommunikative strategiene er det nødvendig å beherske. Det er mitt inntrykk at færre menn klarer å beherske begge disse kommunikasjonsformene.

Hvilken betydning har Gilligans bidrag hatt for den feministiske bevegelsen?

Hun har vært svært innflytelsesrik. Dette ikke bare fordi hun er opptatt av perspektivskifter og omsorg, men fordi hun har vist at den måten kvinner typisk resonnerer moralsk på, og de problemområdene de ofte er interesserte i, ikke er annenrangs eller mindre etisk viktig. Den type tenkning sporer helt tilbake til Aristoteles' mangelteori: Hvis kvinner gjør ting annerledes enn menn, blir det sett på som dårligere. Gilligan har vist at om kvinner resonnerer annerledes enn menn så er dette langt fra det samme som at kvinner er mindre moralsk modne. Det er heller et spørsmål om hvem som definerer hvilke temaer som er etisk relevante, hvilken metode som er riktig og hvilken måte vi skal resonnerer på.

Gilligan har vært svært omdiskutert og kritisert, og i mange sammenhenger også avvist. Tror du dette henger sammen med at hun er kvinne og i sine teorier vært opptatt av kvinner?

Jeg synes det er underlig at de moralfilosofiske implikasjonene av det Gilligan påstår ikke har blitt tatt mer alvorlig. I min avhandling har jeg ikke vært spesielt opptatt av kjønnsperspektivet, fordi jeg opplever at

det i debatten rundt Gilligan har vært fokusert for mye på kjønn. Jeg har i stedet stilt spørsmål ved hvorfor omsorgsverdiene ikke er tilstede og prøvd å utvikle en normativ teori som inkluderer disse, uansett hvem som statistisk sett oftest har disse verdiene. Til tross for dette blir mitt arbeid ofte klassifisert som feministisk etikk. Det kan godt være at det er en riktig betegnelse, men hvorfor ikke også se det som et bidrag til normativ teori?

Kommer dette av fordømmen om at menn tenker på vegne av mennesket mens kvinners teorier plasseres i en feministisk tradisjon?

Foto: Vilde Pettersen

Det er en lang tradisjon for dette, som starter med Aristoteles' avviksteori. Menn blir normen, og når kvinner går i en annen retning er det feministisk - det er kvinnesak og det er noe annet enn filosofi. Det er veldig problematisk. Her har Simone de Beauvoir mye å bidra med når hun i *Det annet kjønn* snakker om hva det betyr å være kvinne. Alt kvinner gjør blir sett i forhold til kjønn. Det er i utgangspunktet ikke problematisk for vi har et kjønn, men det blir problematisk når menn ikke speiles mot en tilsvarende kjønn bakgrunn. Man skulle tro at menn ikke hadde kjønn, men det har de. De kjønnede erfaringene blir bare ikke tematisert. Kvinner får ofte spørsmål, som: "Hvordan er det å være kvinnelig filosof?" Men hva med å spørre menn om hva det har betydd å være mannlig filosof? Jeg vil ha dem til å tenke over hva det har betydd for dem å være mann i sitt filosofiske virke. Toril Moi er også opptatt av dette, og sier at en strategi for kvinner er å late som de er menn eller intetkjønn, og ta avstand fra alt som har med feminisme å gjøre eller merkelapper som "kvinnelig filosof". På den andre siden finnes kvinnene som ikke benekter sitt kjønn, men dermed blir nesten alt de gjør kjønn. Det må finnes en middelvei mellom det å bli innesperret i kjønn, og det å fornekte at man har et

kjønn.

På filosofifaget på Blindern er kvinner svært lite representert på pensum, og det er en stor overvekt av mannlige ansatte og studenter. En gruppe kvinner på studiet har startet et nettverk (Sophia) som ønsker å gjøre noe for å endre denne skjeve fordelingen. Hva tenker du om et slikt initiativ?

Et nettverk som dette er kjempeflott, og en fin måte å starte en endringsprosess. Men det er samtidig sorgelig at dette er nødvendig. De ansatte må ta den skjeve kjønnsfordelingen i filosofifaget på alvor. En organisering blant studentene er viktig, for det er ikke lett å si ifra om disse tingene på egenhånd. Vi hadde tidligere en gruppe blant de kvinnelige ansatte hvor vi organiserte lesesirkler, presenterte tekster for hverandre og lignende. Å etablere et nettverk er en god måte å gå frem på når man er i minoritet. Det er viktig at de kvinnelige filosofistudentene står sammen, tenker gjennom og formulerer hva som kunne vært annerledes og spiller dette inn til ledelsen. Det har eksistert nettverk tidligere, men det ser altså ut til at man kontinuerlig må holde dette engasjementet ved like.